

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆՍՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՕԹՆԵՒՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՒՌՆԻԱ ՈՒՐԲԱԹ 14 ՅՈՒՆԻՍԻ 1857

ԹԻՒ 547

ԶՄԻՒՌՆԻԱ • 14 ՅՈՒՆԻՍԻ

Պէճիգայի ազգային երէստիանաց խորհրդա- նոցին մէջ մտաբեր օրինաց առաջարկութիւն մը եղաւ կառավարութեան կողմէն . Ի մասին կարգադրութեան իրաւանց բարեպաշտական և կրօնական հիմնադրութեանց և կտակաց , նմա- նապէս հասարակաց բրած մարդասիրտան ողոր- մութիւնները օրինաց ներքէ գրուելու և ըստ այնմ գործադրուելու համար :

Կառավարութիւնը , կրօնական կուսակցու- թեանէ քաջալերեալ , կուզէր որ ընդարձակ ազա- տութիւն տրուի կտակատարաց Ի մասին ի- ըննց պաշտօնը Ի գործ գնելու , և քննութիւն կամ վերատեսչութիւն չըլլայ , կրօնը , տէրութե կողմանէ թէ արդեօք կտակագրին կամքը ճշգիւ և արդարութեամբ Ի գործ կըլլաւ : Ամանա- պէս կուզէր վերջին աստիճան ազատութիւն տալ կտակագրաց կամեցողութեանը . օրինակի համար հայր մը կարող ըլլայ իւր անիրաւ հա- ճոյիցը համեմատ , իւր ստացուածքը մէկուն մէ- կոյին կամ վանքի մը կտակաւ թողուլ , իւր զա- ւակացը զրկուլ թիւն ընել ու զեւրի , և այլն :

Այս առաջարկութիւնը հարկանցի կերպիւ նայելով , ազատասիրական կերպի , բայց անոր հետեւ թիւնները խիստ վտանգաւոր են և մե- ծամեծ չարք կրնան ծագիլ անորմէ ազդի մը յառաջագիծութեան համար : Եւ մեր ընթեր- ցողաց զիբրապէս իմացնելու համար այս գոր- ծը , կրնանք յառաջ բերել , իբրև օրինակ հան- գուցեալ հայկազուն մեծագոյնի Աման էլ Սուրբաբին մեծագումար կտակը . որ առանց քննութեան և առանց երաշխաւորութեան կը մնայ Ի մասին ճշգիւ գործադրութեան կամաց կտակագրին : Բայց յայտնանք մեծ և պզտիկ ու- ըրիչ շատ կտակներ կան անշուշտ մեր ազգին մէջ . որոց գործադրութիւնը առանց քննութե և առանց երաշխաւորութեան թող տրուածնէ :

Այս իրական օրինակներով , գործոյն եղելու- թիւնը մեր ընթերցողաց իմացնելն ետեւ , կը

յարեմք թէ Պէճիգայի ներքին գործոց պաշ- տօնեան կրնայր որ կրօնական միաբանութիւ ները արտօնու թիւն ունենան քաղաքական կեր- պարանք մը կազմելու . և կարող ըլլան վարժա- րաններ բանալու առանց հարստակիւր օրինաց տնօրէնութեանցը որ 1842ին հաստատուեցան : Սօսիւ Ռէր-Օրպան պատգամուորը , որ խոր- հրդանոցին ազատասիրական կուսակցութեանը կրկերաբերի , պատուական տոննախօսութեամբ մը , այս նոր կարգադրուելու օրինաց փանդնե- լը և վնասակար հետեւութիւնները յառաջ բերելով ըսաւ թէ «բարեպաշտական կամ ու- ըրիչ օրնիցէ հիմնադրութիւն կամ կտակ ընելու իրաւունքը ուրիշ կերպիւ չկրնար Ի գործ գը- ուելլ բայց միայն այն պայմաններով և այն սահ- մանաց մէջ , զոր օրէնքը որոշած է : Կտակ ընե- լու իրաւունքը , ստացուածոց իրաւունք (տրուա- ւոր բրօքրիթիթէ) չէ , այլ ստացուածոց կործանու- մը և եղծումն է , ապագայ սերնդոց իրաւունքը կրննել և կորուսաննել ըսելէ . վերջապէս ուրա- նալ է ազատութիւնները վասն ապագային» :

Այս գաղափարայն ինքնոյն վիճաբանութիւնը խիստ սաստիկ և թշնամական խօսքերով եղաւ պատգամաւորաց խորհրդանոցին մէջ . ուր ան- սովոր անկարգութիւններ և խռովութիւններ պատահեցան : Եւ ազմու կը այն աստիճան ծան- լացաւ որ կառավարութիւնը պարտաւորեցաւ զինուորներ բերել տալ Ի պաշտպանութիւն խորհրդանոցին : Խորհրդանոցն զուրս ևս , ժողովուրդը իւր սովորական հանգարտութիւնը և խոհեմութիւնը մտնալով , զանազան անկար- գութեանց ձեռք գորկաւ , և այս առաջարկու- թեան ներքէ պահուած կղերին գողտտի հնարք բացայտ տեսնելով , խուռն բազմութեամբ Ղիզու իմեներուն վանքին առջև գնաց և բարեք նետելով պատուհաններուն ապակիները կտոր տեց բարձրաձայն աղաղակելով , Վոյն-ի-ն վանքիդ , կրօն-ի-ն Ղիզ-ի-նիդ , ի-նչ-ի-ն ի-նչ-ի-ն , ի-նչ-ի-ն սակնաբար-ի-նիդ , և այլն , և այլն :

Սրկեայն անկարգութիւնները դժբաղդաբար

տեղի ունեցան Պէճիգայի շատ քաղաքաց մէջ , որոց գլխաւորները փութացան աղերսագիրներ մատուցանելու վեհափառ Ա ի որդը թագաւորին՝ աղաչելով որ իւր սովորական խոհեմութեամբ բարեհաճի հանգարտեցնելու հասարակութեան սիրար , որ՝ այս նոր օրինաց առաջարկութեան պատճառաւ , մեծապէս խռոված է :

Կառավարութիւնը ամեն կերպ միջոցները Ի գործ գնելէ ետեւ Ի պաշտպանութիւն հասա- բակաց անդարտութեան , փութացաւ իւր առա- ջարկած օրէնքը Ի կախ թողուլ առայժմ , և օ- դոստափառ թագաւորը արժան համարեցաւ պատգամաւորաց խորհրդանոցը գոցել տալ , ա- ռանց անոր բացուելուն օրը որոշելու :

Այս կերպիւ , բարեկարգութիւնը և անդոր- րութիւնը նորագուեցան Պէճիգայի ամեն քա- ղաքաց մէջ . բայց ժողովրդոց միտքը տակաւին չհանդարտեցաւ . և իւր հաւատարմութիւնը բողբոջին վերցուց կղերին վրայէն . որուն ըն- թացքը խիստ կակաւեղի եղած է ազատասիր հասարակութեան առջև :

Վհաւասիկ Պրուսիւն քաղաքական ժողովոյն աղերսագիրը զոր մատոյց Ա ի որդը թագաւորին «Պատափառ Տէր ,

«Արդէն Չեր Վեհափառութեանը յայտնի են ցաւալի գեղաբերը որ տեղի ունեցան այս օ- ըրես . նմանապէս յայտնի է ձեզ անոց պատ- ճառը : Օրինաց առաջարկութիւն մը , զոր կա- ռավարութիւնը խորհրդանոցին ներկայացնելու ժամանակը , կործեց թէ սիրելի է ժողովրդեան՝ պատճառ տուաւ հասարակութեան մէջ , ան- հանդարտութեանց , զանազան վախերու և հրա- պարակական յայտարարութեանց , որոց չափա- զանցութիւնը զրպիւ հարկ եղաւ , Քաղաքական իշխանութիւնը նախ և յառաջ հոգ տարաւ բա- րեկարգութիւնը հաստատելու . որուն Ի գործ գրուելէն ետեւ , Չեր Վեհափառութե բարձր խոհեմութիւնը զորս որ կերպիւ ամրացոյց զայն՝ խորհրդանոցը գոցել տալով : «Այսօրուան օրս բոլոր քաղաքացիք կը ցաւին

Ք Ա Ն Ա Ա Ս Ք Ա Ա Ա Ն Յ
Ի ՍՊԱՆԻ ՍՐԷՆԻ
ԱԶՆՈՒԱԶԱՐՄ ՊԱՏԱՆԻՈՅ
Պոն Յարո-Ֆիլիպի Յովհաննէսեան Ապարեանց ,
Որդոյ Նիկաթրիդ Ապարեանց ձեմարանի .
Ճնեղա Ի 24 յունիսի Ի 1768 ամի . և հանգուցելոյ
Ի 12 յունվարի Ի 1791 ամի :

Բնդ քոյր՝ ով պերճ Տանն Ազարայ շառաւիղ , Մեցեալ ընդ վարս և ընդ կենաց քոյ շաւիղ , Որ սիրտ ամուլ իբր անգղայ կայցե լուս , Բզլ՝ եհազանցք առնուլ Ի յոյզը զօրհնեալուս : Եւ աղ , Ի վեպս յիշատակաց ձեր անեղծ , Օր արդ հանձար Հարազատին իմ ըստեղծ , Բզհաշաղիթ թացեալ պատկերք անբարբառ կրկնալուտակ Ի ցող աչոց անսպառ , Բզհարութիւնը Յովհաննէսեան Ապարեանց Ողբամ զանկողնդ ըլլատանի քաջապանձ : Որ Ի սփոփանս անքաջեալն Արամայ Բնծայեցար ժառանգ ըլտիր վեհազնեայ Բարձրապատիւ Հօր քո սեպուհ պոյսդատ , Եւ քերց կրկին միակ եղբայր հարազատ : Քանի՞ն խնդր հոգեպարար բերկրութեանց

(Այս ողբերգութեան երկտարրը հեղինակը՝ Յիշատակա- րան տակին Լազարեանց անուանեալ նորոտայ մտերմին մէջ այս օրերս կարգաւոր յիշուլ քաջատոհմի պայպտոսին մահը ու սիրը փոքրեւոր , փախարեցաւ Ի գիր արձանագոյցանել իւր ազգասիրական արտօնի զգացմունքը :

Յել արեւուզ ընդ սիրտ ծնողոց քոյ թափանց ՄՏ , ցորանայր ճառագայթեալ համօրէն Բնդ Տուն քոյն , ում Մեք եկնից արեօրէն : Քանի՞ սփոփաք իշխանուհւոյ մօր քոյն , Խանձարապատ մինչ ըզբանկիկ սիրային Ի մայրենին գգուեալ Ի ծոց խանդակաթ Համբոյրս վարդ ից տայր այտերոյդ , Եւ անընդհատ Քեզ ապագայս նա երազեր գերահրաշ , Այլ մահ նրմա առ որբանաւ կարգայր փաշ : Բնդ զարգանալ ձիղմ Պատանուոյ ծաղկաթիթ Մէք Արամայ ընդ քեզ պըւցեալ անքթիթ , Իբր Ի վրձիտ շօշափական հայելոյ Օ ողի իւր վեհ ցանդ ներհաէր Ի յազոջ : Այս զնորին ըզբազմամեայ բութ երկաթ ՅԵրիսական տեալ կրկէս բազմաշաղթ Դու գառաջինն շղագոցեր գայն Ի փայլ Բնդ յաղթականն կալստաւ զինուորեալ : Դիւցազնական ընդ տկերացը կորով , Անղաւձեան և ընդ միջմունս քո յուով հակճիւս համակ մեծ մարտախան Փութեթին՝ Որմարի վաշտուն , գըքզ զօրապետ առաջին , Եւ Աշակից ընդ հանգական՝ զարժանիք կարգեալ պատուէ ըզհայրազնեղ ճշմարիտ : Հառվմական կայրն հարաւոյն Ի կուսէ Պերճ մասանաւս ըմբն ներբուջը հիւսէ Բնդ հոյակայ Հօր քոյ զեկուհւոյ և ժառանգ Փառաւորեալ խորհրդական Ի նշանակ , ՅԵւազանոյ և Այպետի , կոմսութեան ,

Օտաւրինիք բարձրացուցեալ յատիճան : Այլ մինչ այսպէս փառաց Ի փառս վերելեալ՝ Բզքսաներոյն համբուրէիր և զերբեակ Երջան ամաց զուարթածաղիկ քոյ սիրոյ , Հարուած հաստոյր , աղէտք Հայկայ , Ի քո ծոց կըսեաց լատուսն խոյ ծեբունի գան հարուած Որ ըզքաղցրիկ եհատ զարեք յեղակարծ : Եւ մեք սեւթայր պատեաց անգէն ըզՍասեօք , Եւ Ազարեան Տունն լախն հեղ նորոգ : Եւ թէ քանի՞ աղիողորմ այս կորուստ Բզնողացն եհար զողի յանկարծուստ , Եւ շանափայլ մինչ ըզմարմնովն անջըռուչ Փարեալ նոցա . . . անհ , հեղձանի իմքս շունչ . . . : Ատուածաղոյր ս ամուսինքդ ցաւագին , Իրովադութ ծընողք մանկանդ վեհազին , Ար ձեզ բընաւ էր տեսանել զորի ձեր , կենդանախուք թէ ոչ յԱրմիզ անդ Ի վեր , Ուր սրըցան առնուլ պըսակ յԱբբայն , Ում անյապազ հետեցոյքք անգէն : Այլ քո՝ ով քաջ քո յիշատակ յաբաւ գորս Սնացե յաւերթ Ի Հայս Ի Ռուս և յօտար : Քեզ Ապարեան և շնորհատարտն ակադեմ Պընձաձայլ կանգնեաց անդրի , ձօն վըսմ , Աւր կենդանի անուն քոյն յաւիտեան կայցե օրհնալ Ի մաղայից Հայկազան , Իսկ իմ գողոյ ձեռօք զիմառ տրամայեց Բզսեպտուեր կախեալ շրմաւդ լուս եղց : Ա . Ս . Յ . Պ .

որ այնպիսի անհամբեր կերպիւ յայտնուեցաւ ժողովրդեան դժգոհութիւնը . և կրհամարան որ իրենց թագաւորին իմաստութեանը , անոր ազգասիրութեանը , հայրենեաց օգտիցը համար անոր ունեցած խնամքը դիմելու է , ակնածական խնամարհութեամբ խնդրելով որ ժողովրդեան փափաքը ՚ի գործ դրուի :

«Պրուսելի քաղաքական ժողովը կարծեց թէ հարկաւոր և օգտակար է , որ այս դժուարացող թարգման ըլլայ Չեր Ա. Եհափառութիւնը առջև : Չոր կաղաչէ կատարեալ և անձնանուէր հարստակութեամբ որպէսզի այս պարագայի մէջ ՚ի գործ դնէք սահմանադրութենէն Չեղ տրուած իշխանութիւնը , վախճան մը տարու համար հասարակութեան մնաց անհանգարտութեանը : Ասիկա նոր բարերարութիւն մը պիտի համարուի որուն համար Պէլճիգան շնորհակալ պիտի ըլլայ Չեր Ա. Եհափառութեանը :

«Քաղաքական ժողովը պատիւ կը համարի իրեն իւր խորին յարգանաց հաւաստիքը մատուցանելու Չեր Ա. Եհափառութեանը» :

Գաղղոյ օրէնսդիր ժողովը , կայսերական հրովարտակաւ լուծուեցաւ , և միանգամայն նոր խորհրդանոցին անգամայն ընտրութիւնը ՚ի գործ դրուելու համար հրաման ելաւ : Կառավարութիւնը զանազան քաղաքաց կողմանէ երեսփոխան ընտրուելու համար իւր հաւանած անձինքը պիտի առաջարկէ ընտրողաց , և ներքին գործոց պաշտօնէան յատուկ շրջաբերական գրութեամբ մը կը պատուիրէ քաղաքացեաց որ հագ տանին որպէսզի կառավարութիւնը առաջարկած անձինքը պատգամաւոր ընտրուին : Այս կերպիւ , յայտնի է որ նոր կազմուելու օրէնսդիր ժողովոյն անդամոց խիստ մեծազոյն մասը կայսերական կառավարութեանը կուսակից պիտի ըլլայ :

Գաղղոյ կառավարութիւնը Ալիքիկի մէջ Գապիլներուն վրայ բազմաթիւ դոքք յու դարկած է մօտերս , յիշեալ այստամբ ցեղերը զուգելու և իրեն հնազանդեցնելու համար , ըստորում անդադար աւաղակութիւններով և ուրիշ շաքաղործութիւններով կերէք հանգիստ չեն թողուր ճէ զայլիկ նահանգները բնակող ժողովուրդները , որ Գաղղոյ տէրութեան պաշտպանութեանը ներքէ կը գտնուին :

Այս արշաւանքին համար սահմանելով զօրագունքը , որ 24 հազար հօգիտէ բազկացեալ է ,

Ռանտոն ընդհանուր զօրապետին հրամանատարութեամբ քանի մը կողմէ յառաջ քաշելով , մայիսի 12ին Վէնի-Ռաթէն զօրաւոր ցեղին վրայ յարձակեցաւ , և արիւնահեղ պատերազմէ մը ետեւ , գաղղոցի զօրքը թշնամոյն ամրացուցած դիքերուն տիրեցին և հալածական ըլին զանիկա : Այս դէպքիս մէջ , Սիւիլիէր Ալիքիկի լրագրոյն հրատարակածին նայելով , գաղղոցիք 442 վիրաւոր և 67 մեռեալ ունեցեր են . իսկ թշնամոյն վնասը խիստ աւելի եղեր է . այսինքն 400 հօգի սպանուեր և 800 հօգի վիրաւորեր է :

Գապիլներուն ցեղերէն շատերը արգէն անձնատուր եղեր և հզօտակեր են Գաղղոցաց , և միացեալներն ալ , խիստ հաւանականաբար ուշ կամ շուտ նոյն բանը պիտի ընեն . ըստ որում տարակոյտ չկայ թէ պիտի չկրնան երկար ժամանակ դէմ դնել գաղղոցի քաջ զօրաց խուռն յարձակմանը :

Կոստանդնուպոլսոյ Միջագիւղի սուրբ Թարգմանաց ընկերութիւնը , իւր կատարեալ հիմնադրութենէն ՚ի վեր , որ շատ ժամանակ չէ , մեծամեծ ակնկալութիւններ կուտար յառաջագէմ ծաղիկու և արգիւնաւոր պատգներ յառաջ բերելու : Այնպէս իւր գլխաւոր և գործունէ այ անդամոց մէջ ուսումնական , ուսումնասիր , բարեպաշտ և լիզուագէտ անձինք աւելցոյց էր ի տասարդներ կան , որոնք անձնանուէր են անդէալ և կը պայքարէին սիրով միաբանեալ են իրենց ազգակեր և ուսումնասիր նպատակը յառաջ տանելու , ստանց ձանձրանալու զանազան դժուարութիւններէ և արգելքներէ որ հասարակօրէն անբաժանելի են ամեն օգոտակար հիմնադրութենէ : Այս , վարդ մը քաղելու և անոր անուշ հոտը մշտնջեր համար , խիստ քիչ անգամ կը պատահի որ մարդոց մասը չձակուի անոր փոշիքէն . որոց ցաւոցը ազգասիրաբար տանելու է առանց տրտմալու :

Յայտնի է որ սուրբ Թարգմանաց ընկերութեան նպատակն է Միջագիւղի ազգային գլխաւոր ամեն ակնկալ բարեկարգութեանը և յառաջարկութեանը հոգ տանելը : Սօսերս Կոստանդնուպոլսէն մեր ընդունած հաւաստի լուրերը կը մտնուցանեն մեզ թէ յիշեալ ընկերութեան բարենախանձ և անխոնջ ջանքը գրեթէ կատարեալ յաջողութեամբ կը պատկուի . և նոյն գաղղոցին մէջ գտնուած 200ի չափ մեծ ու պղտիկ

աշակերտները օրըստօրէ յառաջադիմելու վրայ են : Հայկաբանութեան համար քաջ ու պարկեշտ վարժապետ տնօրէն մը , նմանապէս գաղղերէնի համար հոյազգի քաջ ու աշխոյժ դասատու մը , նմանապէս ուրիշ երկրորդական դասատուք և կառավարիչք ընտրուած և սահմանուած են . որոց բարեխախտ ջանքը գործակից և նպատակաւոր ըլլալով աջալուրջ հսկողութիւնը և անխոնջ խնամատարութիւնը սուրբ Թարգմանաց ընկերութեան , բնական է որ արդիւնաւոր պտուղներ յառաջ գան . զորս Ազգին ընդհանրութիւնը իրաւունք և բազմաբնուի տեսնելու ամեն ազգային դպրատուններէ , որոց համար բաւական դրամձախը ըսած է և կընէ :

Սօսերս յիշեալ դպրատան աշակերտաց հարցանութեան հանդէսը կատարուելով , անոր համառօտ տեղեկագրութիւնը նամակի ձևով յուղարկեցու մեզ , զոր յօժարամիտ կրփութեամբ հրատարակելու , նոյն նամակին սկիզբը կը ըստ 8-10 տող խօսքերը վերցնելով , որ ՚ի գուրեւտ մեր անձին կը վերաբերէին :

«Յարգելի խմբագիր ,

«Միջագիւղի յանուն սրբոց Թարգմանաց բարեկարգեալ վարժարանը , որնոր նոյն անուն սիրայօգ ընկերութեան սրտեւանք խնամովք կը յառաջադիմէ , իւր սանուց անուամբ աւերկան բայց իրօք մեցածնայ մտաւոր արդիւնքը շատ գոհացուցիչ կերպիւ մատուց արգոյ հասարակութեան՝ անցեալ տմոյ 24էն սկսելով մինչև ցերեպունն մէջին , ներկայութեամբ , քրննութեամբ , և անաչառ դատողութեամբ ակնուոր վարժապետաց և գիտնական յարգելեաց : Վննուած նիւթերն էին հայկաբանութիւն , քրիստոնէական վարդապետութիւն , տիեզերական պատմութիւն , տաճիկերէն , գաղղերէն , աշխարհագրութիւն , թուաբանութիւն և գեղագրութիւն : Մտնոյ Չին ալ պարգևաբաշխութեան հանդէսը կատարեցաւ ՚ի ներկայութեան ամենապատիւ սրբազան Պատրիարք Հօր և ուրիշ հոգևորական և աշխարհական երևելեաց :

Հանդիմանաբար կերպիւ լրբոստիչն ետքը , ամենապատիւ բարձր սրբազան Պատրիարք Հայրն ալ իւր նուիրական սրտին գոհունակութիւնը հայրական օրհնութեամբ պատկաւորեց , և ինչպէս հանդէսէն յառաջ ալ իւր բերկրառիթ դիպումները քաղցր ատենարանութեամբ մը յայտնած էր : Վերապատիւ տէր Վարդիւկ

«Միջագիւղի քահանայի Սիւսոցոյ յարգու համապատուութեան երկրաստանից Առաքելոյ» կողմէս գրքին յառաջորդած անտիմութիւնը և Հռովմայո Աթոսոյն կարծեցեալ գլխաւորութեան սկզբնապարտութիւնը և անոր դէմ Հայոց ազգին ինչ համարում ու կարծիք ունենալը :

Աշխարհիս բնական կարգին և երկնային մարմնոց արարչադիր ընթացից վրայօք բաւական տեղեկութիւն չունեցող ուսմիկ մարդը տեսնելով երբեմն այնպիսի երեւոյթներ և երկնային մարմնոց արտաքոյ կարգի շրջաններ , որ կարելի է բոլոր կենացը մէջ մէկ անգամ , կամ դուցէ բնաւ տեսած չունի , արդարապէս կը դարձնանայ և սաստիկ զարմանքէն երկիւղի և ահուդողի մէջ ալ կիչնայ խիստ շատ անգամ . ինչպէս էր օրինակի համար Վրդիւրու մէջ անցեալ նոյն մբեր ամսոյն երևցած օգերեւոյթը , որուն տեսակ տեսակ մեկնութիւններ տուին : Կամ աւելի յաճախ երևցածները , այսինքն դիտաւոր կամ պուշաւոր աստղերը , որոնք ամէն մէկ անգամ երևալուն մէկ մէկ ստիւում և վախ պատճառած են ուսմիկ ու տգէտ ժողովրդոց , աղետալի նշաններ և չարաբաղդ գուշակութիւններ համարելով աշխարհիս , իբրև թագաւորաց մահուանը և տէրութեանց կործանմանը նախազգեկոյց և գուժաբեր : Սակայն քանի որ մարդիկ լուսաւորութեան շախիղ մտնելով խելք հասուցին երկնային մարմնոց և տիեզերական շրջանին և կարգին , կամայ կամայ փարատեցաւ իրենց վախը ու ստիւումը , և իմացան որ անոնք ամենքն ալ լուսաւոր մարմիններ են Ստուածային անհուն և իմաստուն արարչագործութեան մէկմէկ սրբանշէնք , որոնք իւրաքանչիւր որոշեալ կարգի և ժամանակի մէջ ընթացքին կրկնատարն և աներեւոյթ կրկան , գարձեալ կրկին շրջանին նորոգեւնուն կրկին անգամ կերևան , որը 30 ,

որը 100 , և որը մինչև 500 կամուելի ևս տարուան միջոցին մէջ միանգամ երևալով :

Այս օրինակին նման աշխարհիս քաղաքական և եկեղեցական վիճակաց մէջ երբեմն երբեմն ինդիրներ և վիճարանական առաջարկութիւններ կը ծագին , որոնք մարդկանց ուշադրութիւնը կը գրաւեն , խիստ շատ անգամ երկիւղներ ու տատանութիւններ կը պատճառեն : Ինչպէս են օրինակի համար , տէրութեանց քաղաքական դաշանց և պայմանաց՝ սահմանադրի որոշմանց և առևտրական յարաբերութեանց , կամ որ և իցէ իրաց խնդիրները , որոնք ժամանակ առժամանակ կը ծորոգին . և թէպէտե սպասուական և պատերազմական կերպարանք ալ չընդունին այն խնդիրները , այսու ամենայնիւ՝ այս ճշմարիտ է որ քաղաքական անձինք ըստ բաւականին մտաց ներքութեան և երկիւղ կրկին , մինչև որ այն խնդիրը իւր երկրորդ կամ երրորդ շրջանը կատարելով աներևոյթ ըլլայ քաղաքական աշխարհիս հորդոնին վրայէն : Այսպիսի խնդիրներ բնաւ մէկ ժամանակ մը պակաս չէ , քանի որ արեւակը իւր տիեզերական մեծ շրջանը սկսած է :

Սակայն այսպիսի խնդրոց մէջ խիստ յաճախ երևցածը Հռովմայո պապին գերագահութեան մեծ խնդիրն է , որ չորրորդ դարէն սկսած է ժամանակ ժամանակ աշխարհիս ընդհանուր տատանակի վրայ երևալ , և մեծամեծ յուզումներ և մտաց և հողւոյ ամբոխումներ պատճառել թէ իմաստնոց և թէ ափսոսոց : Կայց թէ պէտ որ առաջին և միջին դարոց մէջ պիտուրաց երևոյթը երկիւղ և ստիւում կուտար մարդկային ազգին չարագուշակ նշաններ կարծելով զանոնք , և քանի որ միաբերը լուսաւորեցան և աստեղաբաշխական և բնական դիտութիւն

ները աւելի ճիշտ կերպով մը ծաղկեցան , փարատեցան ու անդի տուին այն օրերէն յիշներուն անհիմն երկիւղները , նմանապէս այս պատկան ամթոսոյն մտացածին գլխաւորութեան խնդիրը առջև անգամները որքան որ մեծ շիտթութիւններ և տաքարիւն վեճեր կը պատճառէր նէ Արտուածաբանից մէջ , բայց ժամանակ անցելով քանի որ բուն խնդրոյն խիտութեանը վերահասու եղան նէ , սիրտերը ու միտքերը գրեթէ հանդիմանի պէս եղան , և իմացան թէ ինչ բանի կը պիտի այսօրինակ աշխարհիկ խնդրոյ մը բուն նպատակը : Կապիս մեր ազգին մէջ դեռ կը գտնուին այնպիսի անձինք , որոնց սմանք ի պաշտօնէ և ոմանք ի կուրորէն հնազանդութեան ստիպեալ այնպիսի կերպարանք մը և սրբազան երևոյթ մը կը ընծայեն այս խնդրոյն , ինչ որ հին ժամանակ պատգամախօսներն և մարգերը կը ընծայէին իւր քաղաքիս դիտաւոր աստեղաց երևալուն իրբու գիցական ինչ նշան և գուշակի ապառնի դիպուածոց . ասով իրենց անունը և պաշտօնը փոտաւորելու կը ջանային : Այսի բնաւ տարբերութիւն չունի այս պատկան ամթոսոյն հետաւորութիւնը , այսինքն ընդհանուր եկեղեցոյ վրայ գերագահութեան իրաւունք ունենալու ջանքը , որպէսզի մեծ կոչեցի առաջին մարդկան :

Կը որովհետեւ ներկայ երկու երեք տարուան միջոցիս մէջ կրկին ծագեցաւ այս մտքաբան աստղաւոր , և բաւական անձինք թէ լրագրիւնէ

(Յ) 1835 փետրվոր ամսոյն էր , երևեցաւ Երուսաղեմոյ մէջ լուսնի կորուստ մը ճէրքի անուն , ապառ գաղղոցի թեթեւաօդի բայց աշխոյժ անձ մը : Կայն ամսոյն 7ին երաւ մեր վանքիս ալ Յովհաննէս ամենապատիւ Պատրիարքին այցելութեան , մեր ալ հան ներկայ կիւր կրկն Թարգման , իւր առջև խօսքը եղաւ եկեղեցոյ բաժանման վրայ , և ամբողջապէս առաջարկեց թէ ինքը Գաղղոյ Արևելեան ընկերութեան կողմէն կուգայ երբու

Այսպիսով ինչպէս համարուածն արդարեւ չափըն ալ, որուն շնորհակամբ քաղաքացիներն մէկ քաղաքացիութիւն մըն ալ աւելցուց զարժանանին՝ քննեալ նիւթոյն և արդեանց վրայ դիտողութիւններով, իւր օրոքին հաճութիւնը հրապարակաւ յայտնեց ամենեւնի :

«Այս արդիւնացոյց քննութիւնն ու հանդէսը որչափ որ վարձարանին շուքն ու համարը ճշտացոյց, նոյնչափ կը ճանաչէ և վարձարանս և յաւիտեան կրկնատնութիւն իւր այս փառաւորութիւնը արժանապատիւ տէր Վարդապետ աղբասէր աւագ քահանայ շոր և մեծաշուք տեսարց սիրայօղ ընկերութեան եւսնագուն հըս կողմէնց արդիւնքն է : Օայսորիկ ստուգապէս ծանուցանելով միտմով շնորհապարտութիւնը, 10 Յունիս 1857» :

«Մ. Օ. Յովհ. Կեր Սարգսի Սանտրեղեան, Կնորէն և Կայկափանութեան Գաւառի Թարգմանչաց Վարձարանին» :

Ստաննէն հետեւալ յօդուածը յուղարկած են մեզ ՚ի հրատարակութիւն, ՚ի մասին օգտակարութեան Հորձուէլի դեղահատից :

«Անտան Էրաքիւրէր աւարկայ մը :

«Վանաստեղծութեան և զանակին մէջ կը գրուի իմ յայտմ. քանի որ զգացումը կը տարածուի բոլոր բնութեան մէջ ՚ի փիթիւր առաջին ծաղկանց : Վասնորքին միտքը արգասաւոր կը լայ, երբ որ երկնցած նստած է թարմ խոտերու վրայ և ծառերու տակ, որմը առատ ճիւղեր կարձակեն : Վայց մտաց բարձրագոյն ըզձիցը բնական վիշտեր կուգան կրկնուին : Վարձարանը չարազանց գրգռուելով ձմեռուան զօրացուցիչ ցուրտէն, դժուարամարտութիւն կը պատճառէ տկար ստամբար մը և մաղձը չափէն աւելի կը շատցնէ լեղրին (գարածիէր) մէջ : Վրիւնը իր ստեղծած անտանայ, ուսկից կը մազին ուսայց բներ, զանազան աստեր և ուրիշ անկարգութիւններ մտրդոյ մտրձին վրայ : Յայտնի է որ վատաւորութիւնը կարգից գնեղ վայելելու բնութեան գեղեցիկութիւնները : ուստի իր ստեղծած տակար է, ամառուան սաստիկ տաքերը չհասնած արիւնը մաքրել, զօրութիւն և ներգործութիւն տալ մարտողական գործարանաց և արտաքին շնորհակցներէն դուր հանել կծու այտուցները որմը երբեմն կը պատճառեն տեսակ մը բորբոս (դուր տալ) որ իր ստեղծած հաճելի է ծաղկանցի մը բորբոսէն :

րով և թէ առանձին տետրակներով խօսեցան, գրեցին և մրեցին այս նիւթոյս վրայօր, ամանք պաշտպանողական և ոմանք մեթոդական ճգամք մէք և ստանէ հալթ սեպեցինը շափաւոր նախագիտելիքով մը մէջ բերել Վրիւնար վարձարանին Արեւայուց սոյն նիւթոյս վրայօր քրած ամենապատուական և ամենացանկալի ճառը, զոր յօրինած է ՚ի խնդրոյ Հեթում Թագաւորին Հայոց :

Արդ՝ նախ և առաջ քանի մը խօսք ծանօթութիւն դնենք հոս Պապին գերագահութեանը վրայ, թէ որ դարու մէջ սկսաւ այս այլանդակ մտաց ծնունդը և կարծիքը տեղի ունենալ Հռոմայու եկեղեցականաց մէջ : Համառօտիւ մէջ բերենք այս եկեղեցական գայթակղութեան սկզբնաւորութիւնը հռոմէական հաւատարիմ հեղինակի մը եկեղեցական պատմութեան գրքէն քաղելով, և ապա խօսինք թէ մեր ազգը ինչ

գետան հրաւիրելու Հայոց և Յունաց եկեղեցիները որ միանան Հռոմայու կարճեցեալ առաջին եկեղեցոյ հետ : Սրբազան Պատրիարքը երբ որ հարցոյց իւրեան թէ ինչ խառնութիւն կայ Հայոց և լատին եկեղեցոյ մէջ, ըստորում մէք Հայքս ըսաւ ամեն և կեղեցի մի կը ճանչնամք և ուղղափառ իրենց կրօնքը : Իւրով գործնական արամարտութեամբ մը և խոհական դատողութեամբ պատասխանեց առանց մանրերկրորդի չափ մտածելու ու ըսաւ : Այս երկու եկեղեցոց մէջ եղած գլխաւոր տարբերութիւնը այս է որ դուք Հայքը Հռոմայու պապին գլխաւորութիւնը չէք ընդունիր, և չէք ճանչնար զիւրը Քրիստոսի եկեղեցոյն վրայ իւր ստանակը գլուխ և փոխտնօրը Յիսուսի Քրիստոսի : Եւ սակայն հաստատուած համար՝ բժիշկներուն պատուիրողին նման ստեղծու պէս նստաւ թղթի մը վրայ գրեց իւր տրամաբանական ձեւանք կաթմամբ բրած քրտնելի արտոյտուցութիւնը, ու թողուց գնաց : Քանի մը անգամ երթեկեկութիւն ընելով երբ որ տեսաւ թէ իւր բոլոր ջանքը անտուգէն, վերջին գարտեանը յայտնապէս վճարեց թէ Հայոց ազգը մտրտաւ և հերտախուս է, Հռոմայու ամուսն չհարմարեցրան և պապը զլուս ընդհանուր եկեղեցոյ չձանձաղուն համար :

«Այս ամեն խորհրդածութիւնը ընելէ ետեւ, չեմք կրնար բաւազոյն խրատ տալ այն ընթերցողին որ գժուարամարտութիւն ունի, կամ առատութիւն արեան և հիւթոց, կամ նաեւ որ և կցէ ընթերցողին որ ուրիշ ինչ և կցէ հիւանդութիւն ունի կամ անոր նշանները կը զգայ և կը տեսնէ, այնպիսի ընթերցողին, կրնամք և ուրիշ լուսաբացի խրատ չեմք կրնալ տալ բայց միայն յորդորել զինքը որ վստահութեամբ դիմէ Հորձուէլի հոշակաւոր դեղերուն օգնութեանը : քանի որքան ծանր ալ ըլլայ հիւանդութեան պատճառը, և մարմնոյն մը մասին վրայ ալ Հաստատեալ ըլլայ, Հորձուէլի դեղահատերը բաւաւական զօրութիւն ունին սխտան մինչև արեւմտը հասնելու և ջնջելու դոյն : Վերագահց դեղեր են ասոնք, որ մարդկային գործարանաց ամենէն ծածուկ մասանց մէջ կը մտնեն և որոց չկրնար գէտմ գնել ապակեանութեան մը կցէ պատճառ մը :

«Այս ստուծութիւնը քիչ մը համարձակ կերեկի, բայց զանկիտ հաստատելու համար բազմութիւ վստերական վիպոյթութիւններ ունիմք : Վայց հանրապէս ծանուցեալ սոսա՞ մը կայ որ կըսէ, «Ինչ բան որ ամենուն բերանն է, պէտք է որ ճշմարիտ ըլլայ այն» : Արդ՝ անհակառակելի դեպք մըն է որ, ամեն երկիրներուն մէջ, ուր որ քրիստոնէութիւնը տիրող կրօնն է, իւրաքանչիւրը կը դարձած է և կը գտնէ Հորձուէլի դեղերը : Վատերազմը իւր վիրաւորեալ զօհեցուն համար և հաշտութիւնը դիպուածոց դըժբաղք զօհեցուն համար հարկաւորութիւն ունի անոր սպեղանիէն : Վճի որ իւր քօփը կը դահէ անոր դեղահատերը և սպեղանին իբրև անտեսական դեղ մը որ ընդհանրապէս ամեն տեսութեան օգտակար է, կրնայ ըսել Վատն փիլիսոփային հետ, թէ և անկիտ ուրիշ մտրով ըսած է, «Կրնաի զնաւորել իմ այժմ» :

«Արքեպիս կըսեմք թէ բարի է զնաւորել ըլլալ ընդգէտմ հիւանդութեան, այս բառը իւր ամենէն ընդարձակ մտքը կառնուած : Վանի մը տարի կայ, որ Սուրբի կենդանաբանական պարտիկոց մէջ ՚ի՛ ոման, «Քօպր» քիւսիք ըսուած թունաւոր օձը մարդ մը խածաւ : Այս թեպէտ միշտ պատրաստ կը պահէին բազադրութիւն մը, որ հաստատուն օձիկ մըն է կըսէին ընդգէտմ խածուածոց այս դեղ, բայց դժբաղքութեամբ քովերին չէր, և մինչև որ դեղը գտնեն, մարդը մեռաւ : Ար յիշատակեմք այս դեպքը՝ ա

համարում ունեցաւ իսկզբանէ այս պատկան իրաւատուութեան վրայ :

Այս անհիմն կարճեաց առաջին գաղափարը, կամ այսպէս խօսիմք ուրուաքիճը հինգերորդ դարու մէջ կը գտնեմք սկզբնաւորած քանի մը փառասէր և աշխարհասէր լատին կարգաւորաց մէջ, որոնք կըսէին թէ ամեն եկեղեցի պարտի Հռոմայու եկեղեցոյն հնազանդիլ, վասնորոյ կը պատիանոս պապին ժամանակ, որ նստաւ յաթոն 423 թուոյն, կարթագինէ քաղաքը ժողով ըլլալով՝ վճռեցին որ ամեն եկեղեցիք իրուստողէ մայր ընդհանրական եկեղեցոյն հնազանդին, որ աթոն է սրբոյն Յակոբայ առաքելուն և ճշմարիտ փոխանորդին Քրիստոսի յառաջ քան Պետրոսի Հռոմ երթալը :

Բ. Վրարիսո սարտեհիցի, որ նստաւ պապական աթոնը 461ին, հրաման հանեց ամեն տեղ, որ սրբոյն Պետրոսի աթոնը ամեն եկեղեցեաց զլուս ձանչուի. բայց մէկը չընդունեց զայն, և սչ յաջողեցաւ այս երկրորդ փորձը :

Գ. Փիլիքս Գ. Հռոմայցի, որ 483ին նստաւ այս ալ շատ աշխատեցաւ որ զլուս համարուի Հռոմայու եկեղեցին, բայց հաւանութիւն տուող չէրաւ :

Դ. Վիլիլիսո Հռոմայցի 539ին, այս ալ նոյն իշխանապետութեան օգուով պաշարում՝ փորձ ըրաւ գերագահութեան պատիւ ընծայեցնել Պետրոսի աթոնոյն, և իւր իրաւաւորութեան տակը առնուլ միւս առաքելական մայր աթոնները : սակայն այս անգամ ալ պարապը ելուս և կրկնատար մնաց :

Ե. Յովհաննէս Գ. 569ին, իւր յաջորդներուն նման այս ալ կուղէր որ միայն Հռոմայու

պապուցանելու համար թէ որքան օգտակար է միշտ իւր քօփը պատրաստ ունենալ Հորձուէլի դեղահատերը և սպեղանին : Արեւի թէ հաստատեալ է անհակառակելի արտոյց ցնեքով իւր այս դեղերը օգտակար են և յատկացեալ դարմաններն են հիւանդութեանց մեծագոյն մասին որոց ենթակայ ենք : այսինքն տար աստից ինք կը ըզկեն : Այս է թէ այսպէս է, իւրաքանչիւրք համարեալ պիտի ըլլայ թէ պէտք է միշտ իւր քօփը պատրաստ ունենալ այս դեղերը» :

«Երանալ Կէ Տէպա լրագրոյն մէջ կը կարգաւոր : Մեծին Քրիստանիոյ ժողովոց թիւը զարմանալի կերպիւ աճելու վրայ է : Յամին 1842, Մեզիոյ և Վալեսի երկիրն բնակչոց թիւը 16 միլիոն 124 հազար հոգի էր : 1856ին 19 միլիոն 44 հազար հոգի և այսօրուան օրս Մեծին Քրիստանիոյ Միացեալ թագաւորութեան ժողովուրդը 29 միլիոնէն պակաս չէ :

«Մեծին Քրիստանիոյ վաճառահանութիւնը, այսինքն դուրս ելած վաճառաց գումարը և ս զարմանալի և իր ստարագ կերպիւ աճեցաւ : Յամին 1842ին այս գումարը 47 միլիոն 284,988 լիւա սթիւրլինի կը շահնէր, իսկ 1856 տարոյն վաճառահանութեան արժեքը գրեթէ 116 միլիոն լիւա յի հասաւ» :

— Զեղիատանի Սինկափոր կղզւոյն 1856 ամին տեւտրական միճակագրութիւնը նշանակութե արժանի է, ըստորում այս նաւահանգստին վաճառականութիւնը մեծապէս աճեցաւ : Վերս մտած զանազան վաճառաց գումարը՝ 23 միլիոն 410,041 թալէնի հասած է : քսեւ է որ 1855 աւրիկն 2 միլիոն 142,545 թալէն աւելի է : Իուրս ելած վաճառաց գումարը՝ 20 միլիոն 646,659 թալէնի հասած է և հետեւաբար 3 միլիոն 122,251 թալէն աւելի է 1855 տարիէն : Այլա՞ և մտած վաճառաց գումարը մեկտեղ հաշուելով, ըսել է որ Սինկափորի 1856 ամին վաճառականութեան արժեքը հասեր է 44 միլիոն, 56,700 թալէնի : Մեզիոյ տարի այս նաւահանգստին մէջ մտած առաւատտուոր նաւուց թիւը՝ 976 հոս էր, և դուրս ելածներունը՝ 1042 հոս : Իոնիցմէ ՚ի զատ յոնս ըսուած երկրացի սպտիկ նաւերն 2435 հոս ներս մտեր են և 2545 հոս դուրս ելեր են : Վատահանական և ուրիշ շոգեւորուց երթեկեկութիւնն ՚ի զատ, ամեն ամիս կանոնաւոր կերպիւ կրնան Սինկափորի նաւահանգիստը 8 շոգեւոր և նոյնքան դուրս կելլէ՝

հայրապետին ծայրագոյն քահանայապետութե յատուկ պատիւ տրուի ու նախագահ ըլլայ :

Դ. Վրիլքոս Ա. մեծն, 590ին, ասիկա միւսնէն թէն աւելի մեծ ջանք ցուցուց հաստատելու և գրելու ըլլալու, սակայն բոլորովին հնար չեղաւ և ընդհանրապէս չընդունուեցաւ անոր առաջադրութիւնը : Թէպէտե ամանք կը գրեն թէ ա մէքն ալ ընդունեցին, ըստորում Փոկոս կայրը այնպէս ճանչցաւ : բայց ստուգապէս ընդհանուր եկեղեցիէն չընդունուեցաւ, որովհետե հետագայ պատերուն բրած կրկին փորձեցին ալ կրկնացուի որ յաջողած չէ ասոր օրով : Այս Խալուս, Մեռուլու և ուրիշ եկեղեցական մաստեղար կըսեն, թէ Վրիլքոս պապը ամենեւին չէր ուղեր Հռոմայու եկեղեցոյն այս օրինակ զլուս արութիւն և նախապատուութիւն ընծայել, քանզի կրտեսներ որ սուրբ դրոց ներհակ է գերագահութիւնը, սրովհետե եկեղեցոյ զլուս Յիսուս Քրիստոս ինքը եղաւ կըսեր :

Ե. Վնիլիակիոս Գ. 606ին, ասոր ժամանակը պապ անուր ստացան, և շատ պատմիչներ կը հաստատեն թէ ասոր օրով հաստատուեցաւ Հռոմայու եկեղեցոյ գլխաւորութիւնը, և պապը սկսաւ շատ տեղերու իշխել և բռնութիւ իրեն հնազանդեցրնել : Ասոր յաջորդներն ալ աւելի սկսան զօրանալ, և շատ անպատեհութիւնք գործեցին, մինչև կայսերները ու թագաւորական մարդիկները բանադրել, արիւնհակ դուրսներն ընել, և իրենց չհնազանդողները քարտրելու այրել :

(Պիտի շտրուակուի) Տիգրան Հ. Թ. Սալայանեանց :

երթնեկուսի ընկերակցութեան ղեկավար Գրիգոր Կարապետեան և Չինաստան : Սինկափոր կղզին Անգլիացի կը վերաբերի , և անոր բնակչաց թիւը այսօրուան օրս 30 հազար հոգիի կը հասնի , որոնք են Եւրոպացի , Արաբացի , Հայք , Հինտուտանցի , Չինացի և Սալեզք :

ԿՈՍՏԱՆՆՈՒԹՅԱՆ 12 ՅՈՒՆԻՍԻ

Կայսերական ազգային Դրամանոցին առաջարկութիւնը , որուն կերէի թէ թուրքստանի Դրամանոց անուն պիտի տրուի , օր ըստ օրէ յառաջ երթալու վրայ է և շուտով հաստատուելու մեծ ակնկալութիւններ կուտայ : Այս օգտակար հիմնադրութեան գլխաւոր բաժանորդները քանի մը անգամ ՚ի ժողով գումարուելով իրարու հետ խորհրդակցելէն ետեւ , 27 յօդուածով կանոնադրութիւն մը սահմանեցին և սպազրել տուին : Այս կանոնադրութիւնը Արիստիտի Պալատի , Սէքիարի և Թուրքիայի արքայ սեղանաւորաց յանձնուեցաւ որ վաճառականաց և բոլոր հասարակութեան հաղորդեն , և ուզողներուն բաժնորդութիւնը ժողովեն :

— Այսպիսով Սուլթանը , ընկերութեամբ իւր որդեկը կայսերական ծախահասակ իշխանաց , և իւր օգոստափայլ եղբորը , նմանապէս ուղեկցութեամբ Սէք-Արաբացի Սէքիտ փաշային , Սէք-Օրդուպետ Սէքիտի փաշային , պատերազմի պաշտօնեայ Սիդա փաշային և կայսերական պալատին ղլխաւոր պաշտօնատարաց , ամսոյս 9ին պատերազմական ֆուկաթով մը մեկնեցաւ Իզմիր երթալու . ուր եռօրեայ նորաչին նաւու մը ծովը ձգուելը տեսնելէն ետեւ , շուտով պիտի վերադառնայ :

Կորին Ա. Եհափուու թեան մտած շոգեշորժ ֆուկաթին ուղեկից էին նաև ուրիշ 3 օսմանեան պատերազմական շոգենաւեր :

— յառաջ ար Քոնստանդնուպոլս լրագրութեան ամսոյս 5-17 թուոյն մէջ կը կորսուի :

« Երկայ ամսոյս 3-15ին երեկոյն , օգոստափառ Սուլթանին հրամանացը համեմատ , արտաքին գործոց տեսուչ Ալի Վալի փաշան Պէլլաքիայի գետնային մասին Պրնտէլ Այն Քէլիպուրուքին անցաբերները յուղարկեց իրեն . ըստ որում Բարձրագոյն Դուռը յետ այսօրիկ պիտի չկրնայ դեսպանական յարաբերութիւններ ունենալ անոր անձին հետ . և միանգամայն իմաց տուաւ անոր , թէ իւր մեկնելէն ետեւ կայսերական կառավարութիւնը անմիջապէս պիտի շարունակէ իւր բարեկամական յարաբերութիւնները Պէլլաքիայի գետնային հետ :

— Սէքիտ Սիտուսի ղեկավարութեան գործակալներէն միտոր Պրտի պաշտանատարը անցեալ շաբթու Սէքիտ անուն անգղիական շոգենաւով Դանուբեան իշխանութիւնները գնաց յատուկ պաշտօնի մը :

— Սուլթանի պատգամաւորաց ընտրութիւնը արդէն լմնցած է . և այս իշխանութեան բնակիչները միաւորութեան դէմ ըլլալին յայտնապէս կրտսնուի : Այս կերպիւ Վալի փաշայի իշխանութեան ջանքը , որ մեծ եռանդեամբ ՚ի գործ կը դրուի միաւորութիւնը յառաջ տանելու համար , անտարակոյս յաջող վախճան մը պիտի չկրնայ ունենալ : Այս երկրին ազգային երեսփոխանաց ընտրութիւնը տակաւին լմնցած չէ :

— Թէպէտև ոստիկանութիւնը (բողոքի) ամեն կերպ զգուշութեան միջոցները ՚ի գործ դրաւ և պահպան զինուորաց թիւը աւելցուց բայց և այնպէս , զժառանգաբար գործութիւնը և մարդասպանութիւններ պակաս չեն :

— « Կերպարտի տեղ Գարիէլ Ալիպազիզի վարդապետը 13 օր մայրաքաղաքս կենալէն ետեւ այս երեքշաբթի օրը Կըրմ գնաց իր սիրելի եղբորը վեմաշուք ազա Յովհաննէս Ալիպազիզին հետ , իր կարօտակէզ մայրն ու եղբայրները տեսնելու համար :

« Կեր . Գարիէլ վարդապետը մայրաքաղաքս կենալու կարճ միջոցին մէջ բոլոր գլխաւոր գործընկերուն ու ազգային երեւելի հաստատութեանց ազգասիրաբար այցելութիւն ընելէն զտտ , նաև հաճեցաւ հոգեւորապէս մխթարելու մայրաքաղաքս ջերմեռանդ ժողովուրդը :

սուրբ պատարագ մատուցանելով Իւսկիւտարի , Պէլլաթաշի և Պէյուզուի եկեղեցեաց մէջ : Սալի :

ՊԱՆԱՊԱՆ ԵՄԻՐ

Չիւստիս , 14 Յունիս :

Եզիպտոսի փոխարքայ բարձրապատիւ Սայիտ փաշան , որուն անակնկալ գալուտը ծանուցինք մեր նախընթաց թուովը , երկու օր մեր քաղաքը մտալով և կառավարութեան զինուորական ու քաղաքական պաշտօնեաներէն արժանաւոր յարգութեամբ ընդունուելէն ետեւ , մեկնեցաւ Ազէքսանդրիա վերադառնալու և ոչ թէ ՚ի կոստանդնուպոլս , ինչպէս որ զուցուեցաւ :

Կորին Բարձրութեան մեկնելէն յառաջ քաղաքս գայմագամ վեմափայլ Ալի-Յէհատ Էֆէնտին փառաւոր հացկերպի մը ըրաւ փոխարքային , որ առատածեռն նուէրներով իւր գումանակութիւնը յայտնեց իրեն եղած մեծայարգ ընդունելութեանը համար :

— Գաղղիոյ տերութեան Բան անուն շոգենաւոր ֆուկաթը , որուն մէջ է երբորք ծովապետ մօսի Պուէ-Ալի իրօնը կամը , անցեալ շաբթու հասաւ մեր նաւահանգիստը , Արշապէղաօսէն դառնալով , ուր ամիս մը պտտեցաւ :

— Սեմարայի միտոր Չարր Պէլլաթ , (Եզիպտոսի հիւտատար քաղաքիս , ընկերութեամբ միտոր Չոհն Պէլլաթին , որ Ազգիոյ փոխարքայի հիւպատոս է Իւսքիւպ . շաբթու օրը Բան շոգենաւոր գնաց յայցելուելու Սայիտի ժողովարտին . որ մեծ պատուով և արժանաւոր յարգանքով ընդունեցաւ զնա : Սեմիտ Սիտուսի կրտսեր փոխարքայ շոգենաւոր մեկնելէն , որուն մեծ կայմին վրայ Ազգիոյ Թագաւորական գործակը կը ծփար , թնդանթոց արձակմամբ ողջունեցաւ , այն ինչ շոգենաւոր զինուորական նաւագամուները Ազգիոյ ազգային ելանակը (կոստ Ալի փաշային) կը ընկառէին :

— Կոստանդնուպոլս Կորիպո աղան , ընկերութեամբ իւր աղտուական ընտանեաց երեկուստրիական շոգենաւոր ողջամբ հասաւ Իզմիր սուրբ Երուսաղէմէն վերադառնալով :

— Աստիոյ վեհափառ կայսեր մեծ գուտորը բարձրապատիւ Սիտուս արշիքսուհին , որ երկուտարի և երեք ամուսն էր , մօտերս առ Աստուած փոխեցաւ Հուսեփայի Պուտա քաղաքը : Այս ցաւալի դէպքին պատճառով վեհափառ կայսեր և կայսրուհին ճանապարհորդութիւնը զարկէին Հուսեփայի մէջ . արգիլուեցաւ :

— Սահիտի գայմագամ վեմափայլ Ալի փաշան անցեալ շաբթու Կոստանդնուպոլսէն հասաւ Իսթիպէ-Շէֆէի անուն օսմանեան շոգենաւոր , և մէկ երկու օր Իզմիր մնալէն ետեւ , մեկնեցաւ Սահիտս երթալու :

— Յունաստանի տերութեան Իզմիրի ընդհանուր նոր հիւպատոս քեր Տ . Բաբիլաքիս անցեալ շաբթու աւստրիական շոգենաւոր հասաւ :

— Այնտանէն կը գրեն թէ միտոր Սէքիտի , որ Իզմիրէն մինչև Այստի շինուելու երկամուղւոյն գլխաւոր ճարտարապետն է , շուտով պիտի մեկնի եղբոր Իզմիր գալու . հանդերձ իւր ընտանեօք , յատուկ շոգենաւոր մը որ ընկերութիւնը բռնած է , որուն մէջ 100ի չափ գործաւոր և երկամուղւոյն հարկաւոր եղած նիւթերն ալ պիտի գրուին եղբոր :

— Պէրլէն մայիսի 26ին կը գրեն :

« Բարձրագոյն Դրան արտաքայ կարգի պաշտօնատար Տիրան-Պէլլաթ , որ քանի մը շաբթուէ ՚ի վեր այստեղ էր , երեկ մեկնեցաւ Կոստանդնուպոլս վերադառնալու » :

ՆՈՐ ԿԱՐԳ-ԱՌՈՒԹԻՒՒՆ

Աստրիական Կորի ընկերութեան շոգենաւոր երթուելու թեան , Իզմիրի համար :

Կտնք պիտի հասնին Իզմիր ,

Սին շոգենաւոր և ուրբաթ օր , կոստանդնուպոլսէն գալով :

Սին հինգ շաբթի , թրեւտէն գալով :

Սին երկրորդ հինգշաբթի օր Աստիքէն , Ազէքսանդրիա հանդիպելով :

Սին երկրորդ ուրբաթ օր Ազէքսանդրիայէն :

Պիտի մեկնի Իզմիրէն ,

Սին երկու շաբթի և ուրբաթ օր , կոստանդնուպոլս երթալու համար :

Սին երկրորդ շոգենաւոր Բարանիս երթալու համար , հանդիպելով Ատալիա , Սերսին , Իսկենդերուն , Աթաքիա , Կրիբուի և Պէրուէթ : Այս քաղաքները պիտի հանդիպեն անկ վերադառնալու :

Սին շաբթու օր , թրեւտէն համար :

Սին երկրորդ շաբթու օր դարձեալ թրեւտէն համար , հանդիպելով Սատուս , Կիպրոս , Պէրուէթ , Գոյֆա , Յոպպէ և Իսկենդերուն :

Սին երկրորդ շաբթու օր պիտի մեկնի Ազէքսանդրիա երթալու :

ԱՌՈՒՍՊԱՆ ԵՄԻՐ

Չիւստիս , 14 Յունիս :

Այս շաբթու 35 կողմի չափ աֆիոն վաճառեցաւ Իզմիրի գինը 110 դիւշէ չէքին պատաստ դրամով : Կոստանդնուպոլս տակաւին պիտի իջնայ Պիտրի տեսակ տարմին (քէօքոյս) գինը 300 դիւշէ կենդիւնարք : Փարսաւոր դերամաճառէ միշտ . Ազգիոյ տեսակին այսօրուան արժէքը 77-82 դիւշէ : Այստի բուրդը կուզուի 345-365 դիւշէ . և այս գիներով 1400 կենդիւնարք չափ վաճառեցաւ :

ԾԱՆՈՒԹՅԱՆ

ԻՍԼԱՄԱԿԱՆ ՀԻՒՍՆԻՈՒԹԻՒՆԸ , ԿԵՍՈՐԹ ԱԸԱԸԱԿԸ (ԲԻԼԼԵՍԵ) : Զորինեաց հաւաքելով

Յարգոյ պարն Յիւսէմէն Ա . (Թիւրքիական , Արշադ Փարիզ-Կայսերական օրակարգութեան ընկերութեան աշխիւր Փարիզ-վաճառականութեան քարտէս , նախագահ Խասթիլի ընկերացիաց ընկերութեան , Եայն : Ի կոստանդնուպոլս ,

Ի սուպրանի Հէրի Վայոյի , 1857 :

Որովհետեւ (Իսլամ) ըստ-ստ հիւսնարութեան հազիւ հարաւոր յայտնի է անհուն . որ բոլոր Իսլամիոյ այգիներուն մեծամեծ վնասներ պատճառելէն ետեւ երբ-իւրեք քարէ կայ որ Սիտուստանի մէջ ալ երեսն էլ և իւր մահաբեր լոյսը իրապարծէ անխնայաբար բոլոր այգիսպանաց մէջ :

Առաջիկայ գրոյնը այս ինքս վնասար կրտսերութեան վրայ իրճառէ , անոր սկզբնաւորութեան , յառաջարկ մըն է . ըստ հարաւորները իրապարծէ , և վերջոյն անոր դարձան անհետ թիւրին կեղծ իրապարծէ : Իսլամի պարտոյն չիլի թէ այս պատճառական անխնայարութեան անհետն է ինքս օգրախար ծառայութիւններ մարտոյն էլ . ազգային այգիսպանաց . որով գիտական երգիւնիկն ազգասիրական նպասակն ալ յաջողութեամբ պիտի պատկոտի : Իրապարծէ , ինչիւր Արշադոյ գրապարտը , ՚ի գին 25 դրամով հարք :

Տփիտի Երեսփոխան ուսումնարանին համար լուսաւորակրօն Հայ վարժապետ մը կը լմնցորի . որ հայիբանութեան և գաղղիներէն լեզուին քաջ տեղեակ ըլլայ . և որուն համար արժանաւոր փորձք մը հատուցանելու խօսք կը տրուի : Այսպիսի ուսուցիչ մը , թէ որ հաճութիւն կուտենայ յիշեալ պաշտօնին յանձնառու ըլլալ կրնայ , եթէ Իզմիրի մէջ է , անձամբ տեսնուիլ Արշադոյ խմբագրին հետ , իսկ եթէ Կոստանդնուպոլս կամ ուրիշ քաղաք մը կը գտնուի , գրով իմաց տալ անոր , և ուրիշ մանրամասն տեղեկութիւններ տտանալ ըստ այժմստին :

Պիլլեյի թիւթեան պարն Սալիպուր Ինսան Հայ մարքէթի փողոց թիւ 63 , արձարան մը բացել է . ուստի իրապարծէ նոյն մարտաշաքը ճամբարութեան ընող իւր համալրի յարգելիները , որպէսզի բարեկամին իւր արձարան երթալու , օր-պէր իրան հարկաւոր փոխարկութեան անխնայ լի՛ հանգիստ և յարմար իշխաններ գտնուելու թիւթեան երեւելի փոխարկութեան համար : Արշադոյն պարն Սալիպուր պարտաւ է ամեն կերպիւ գահ ընել իր արձարանը գաղղ հայալրի ճամբարները :

Իսկապիւր և տեր լրագրոյն , Ղուխա Ղ . Պարտապարտեան :

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐԿԱՆՈՒՍՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ